

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
БӘРІМБЕК БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ**

Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы

Е.М. Баймұханов

**«ӘЛЕУМЕТТАНУ»
пәні бойынша терминологиялық**

СӨЗДІК

ҚАРАҒАНДЫ 2012ж.

Әлеуметтанулық ұғымдар анықтамасы (терминдердің түсінігі).

Әлеуметтану - қоғамдық процесстерді және тұлғалар арасындағы түрлі деңгейдегі әлеуметтік байланыстарды зерттеу.

Макроәлеуметтану - тұтас қоғамның әлеуметтік құрылымы мен жүйелерін саралау деңгейі.

Микроәлеуметтану - адамдардың күнделікті өмірдегі жеке қарым-қатынас негізіндегі социологиялық талдаудың деңгейлері.

Орта деңгейдегі теория - теориялық және эмпирикалық социологияның аралығын біріктіреді.

Әлеуметтік теория - әлеуметтік қатынастарға қатысты жалпы теориялық зерттеулер.

Парадигма - белгілі-бір концепцияның және теоретикалық көзқарастардың ғылыми үлгісі (моделі).

Әлеуметтік шындық - адам мен қоғам арасындағы өте күрделі, көп сатылы әлеуметтік қарым- қатынас.

Әлеуметтік дау жан- жал - қоғамдағы түрлі топтардың немесе индивидтің арасындағы ашық шиеленіс, яғни әлеуметтік мүдделердің қақтығысы.

Позитивизм - әлеуметтік мәселелерді нақты фактор ретінде ғылыми тұрғыдан қарастыру.

Символикалық интеракционизм - адамдардың іс-әрекетін немесе өзара қарым-қатынастарын осы әлеуметтік іс-қимылға және заттарға беріп отыратын белгілерге (нышан) сәйкес түсіндіру.

Социологизм - социологияны социологиялық тұрғыдан түсіндіру

Құрлымдық функционализм - қоғамды әлеуметтік жүйе ретінде қарастыратын теоретикалық көзқарас.

Әлеуметтік айырбас - өзара қарым-қатынас жасау арқылы адамдардың байланысқа енуін зерттейтін көзқарас.

Әлеуметтік ұйым - қоғамдық жүйені қалыптастыратын белгілі бір жүйедегі тұрақты үлгі.

Әлеуметтік мәдениет - қоғамда өмір сүретін тұлғалардың нормалық үлгісі.

Әлеуметтік жүйе - уақыт пен кеңістіктің арасындағы әлеуметтік қатынастардың нобайы.

Қоғам - шектеулі бір территорияда орналасқан жеке мәдениеті мен институтын иемденетін адамдардың бірлестігі.

Әлеуметтік топ - мүшелердің арасындағы формальды және **кітапханасы** формальды емес байланыстарымен

біріккен адамдардың жиынтығы.

Шағын топ - мақсаты, мүддесі, құндылықтары, өзін-өзі ұстау тәртібі бір, өзара тұрақты байланыс жасайтын аз адамдардың жиынтығы.

Әлеуметтік институттар - қоғамның қажеттіліктері мен қызығушылықтарын қанағаттандыратын нормалардың жүйесі.

Әлеуметтік бақылау - қоғамдағы нормалар мен құндылықтардың жиынтығы.

Әлеуметтік интеракция - адамдардың өзара әрекетін сипаттайтын процесс.

Социум - қоғам мен адамның әлеуметтік ортасы.

Институционализация - қоғамдағы түрлі топтардың, ұйымдардың және индивидтердің арасындағы айырбас процесі.

Әлеуметтік биология - ұжымдық әрекеттің генетикалық механизмдері жөніндегі ғылым.

Стратификация - белгілі бір қоғамда кездесетін иерархиялық тұрғыда қалыптасатын әлеуметтік теңсіздіктің құрылымы.

Страта - жоғарыдан төмен қарай жер қабаттарының орналасу ерекшеліктерін білдіретін геологиялық термин.

Әлеуметтік страта - иерархиялық жүйедегі түрлі статустардың позициясы.

Престиж - статустың құрметтелуі.

Құлдық - туылғаннан бастап адамзатқа тән құқықтарды иемденбейтін адамдардың тобы.

Теңсіздік - адамдар арасында теңдіктің болмауы.

Мобильділік - қоғамдағы және әлеуметтік стратификациядағы адамдардың түрлі позицияларға ауысуы.

Тік мобилділік - белгілі бір иерархиядағы статустың өзгеруі.

Көлденең мобилділік - әлеуметтік орта өзгергенмен статустың өзгеріске түспеуі.

Адам - биологиялық, психологиялық және әлеуметтік жан.

Әлеуметтік статус - индивидтің қоғамда алатын орны.

Жеке тұлға - өмір сүру барысында әлеуметтік құндылықтар мен мәдени нормаларды меңгерген адам.

Әлеуметтік рөл - белгілі бір адамның статусына сәйкес иемденетін әрекеті.

Әлеуметтік норма - адамды әлеуметтік ортада реттеп отыратын ережелер.

Әлеуметтендіру - индивидтің әлеуметтік ортаға бейімделуін реттейтін процесс немесе әлеуметтік нормалар мен мәдени құндылықтарды меңгеруі.

Девиация - қоғамның нормадан ауытқушылық.

Аномия - ортақ мәндегі тәртіптің болмауы, қоғамдағы ортақ құндылықтар мен нормалардың әлсіреуі.

Интернализация - сыртқы тәртіптің ішкі нормаға айналу процесі.

Делинквентті мінез- құлық - қоғамдық заңдарды бұзушылық.

Деградация - адамгершілік қасиеттердің әлсіреуі немесе жоғалуы.

Делинквентті - әлеуметтану ғылымында салдары қылмыстық жазалауды туындататын іс- әрекетті сипаттайтын ұғым.

Дендидуалдылық - индивидтің азаматтық мәнін жоғалту процесі.

Депривация - индивидтердің қалыпты өмір сүруіне қажеті жағдайдың болмауы.

Девиянт - қоғамда қабылданған нормадан ауытқыған кез-келген индивид.

Ретритизм - қоғамдағы мәдени нормалар мен құндылықтардан, шынайы өмірден бас тартып, ішкі өзіндік әлемінде индивидтің өмір сүруі.

Ритуализм - өзіндік мақсатына жетуге жағдай жасайтын кез-келген ортаға бейімделу түрі.

Иновация - Р.Мертонның теориясы бойынша, қоғамның мақсатымен келісіп, оған жетудің жолдарын қолдамайтын ауытқушылық әсері.

Конформизм - билеуші пікірді, дәстүрді, принциптерді пассивті түрде қабылдау.

Мемлекет - қоғамдық ресурстарды таратушы басқаруды жүзеге асырушы әлеуметтік ұйымдардың жиынтығы және әлеуметтік институт

Саяси субъектілер - жеке адам немесе әлеуметтік топ.

Бюрократия - істің мәніне формалды қарау.

Легитимділік - халықтың үстемдік етуші саяси билікті мойындауы, оның заңдылықтары мен шешімдерін растауы.

Егемендік - мемлекеттің, халықтың, ұлттың, адамның саяси тәуелсіздігі.

Азаматтық қоғам - жеке тұлғаның дамуына жағдай жасайтын қоғамдық құрылыс.

Тоталитаризм - азаматтардың және қоғамдық салалардың барлық аумағының мемлекет тарапынан бақылауға алынуы.

Харизматикалық билік - ерекше қасиеттерімен көзге түскен адамның халыққа билік жүргізуі.

Харизма - ежелгі грек тілінде «құдай сыйы» деген ұғымды білдіреді.

Бюрократия - иерархиялық жүйелен тұратын және жазбаша нұсқаулармен жүзеге асырылатын ұйым түрі.

Капитализм - жекеменшікке негізделген өндіріс тәсілі.

Экономикалық әлеуметтану - экономика және өзге әлеуметтік институттардың арасындағы қарым-қатынастардың социологиялық тұрғыда зерттелуі.

Экономикалық адам - экономикалық іс-әрекеттің рационалды үлгісін тұрғызу мақсатындағы ұмтылыс

Неке - ер мен әйелдің арасындағы қарым - қатынастың әлеуметтік және заңдық тұрғыдан негізделуі.

Отбасы - неке және қандас-туыстық байланыстармен біріккен адамдар тобы.

Моногамия - кез-келген жыныстың ішінен бір ғана индивидті иемденуге болатын некенің түрі.

Полигамия - бір индивидтің бірнеше индивидпен некелесуі.